

видів палива на 2010-2015 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2010 року № 243 [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/243-2010-%D0%BF>

4. **Оцінка ефективності інвестиційної діяльності в регіоні** (методичні рекомендації) / Іщук С.О., Кулініч Т.В. /НАН України, Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2011. – 25 с.

Рецензент: д.е.н., професор Павлов В.І.

УДК 338.532.42

А. І. ЧУПРИНА
О. В. ГРИЦЮК
Л. М. КОЦАН

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Розкрито особливості регулювання цін в Україні. Обґрунтовані питання, що стосуються методів державного регулювання цін, розглянуто політику ціноутворення в Україні.

The features of price regulation in Ukraine. Reasonable questions regarding methods of state regulation of prices, pricing policies examined in Ukraine.

Ключові слова: державне регулювання цін, цінова політика, пряме регулювання, непряме регулювання

Ціна забезпечує виникнення відповідних економічних відносин між суб'єктами ринку в процесі купівлі-продажу, а також зв'язок між виробництвом і споживанням. Роль ціни сьогодні як інструмента механізму антикризового управління на сучасному етапі зростає. Ціна забезпечує прибуток, рівень

©Чуприна А.І. – аспірант Національного університету водного господарства та природокористування;

©Грицюк О.В. –

©Коцан Л.М. –

конкурентоспроможності продукції, сприяє встановленню плідних відносин між підприємством та споживачем.

Проблеми ціноутворення в ринкових умовах розглядаються на теоретичному і методологічному рівнях такими вітчизняними і закордонними вченими, як: Артус М.М., Корінев В.Л., М.Х., Литвиненко Я.В., Пінішко В.С., Покатаєва О.В., Тормоса Ю.Г., Шкварчук Л.О. Проте, єдиний підхід до розкриття регулювання цін не використовується.

Метою даної статті є узагальнення сучасного регулювання цін в нинішній українській економіці та механізм державного регулювання ціноутворення.

Державне цінове регулювання в Україні регламентується спеціальним законодавством: Законами «Про ціни і ціноутворення», постановою Кабінету Міністрів України «Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)» тощо. Закони в галузі ціноутворення встановлюють основні правила формування та застосування цін в країні, порядок контролю за цінами, відповідальність за його порушення, права та обов'язки окремих органів виконавчої влади у сфері ціноутворення. Для практичного виконання зазначених Законів, вони доповнюються й конкретизуються спеціальними рішеннями парламенту, указами Президента чи постановами уряду.

Усі регулюючі функції ціна може виконувати найбільш ефективно лише за умов вільного ціноутворення, тобто тоді, коли вона формується тільки під впливом ринкових чинників. Але досвід показує, що як ринок, так і вільна (ринкова) ціна не є універсальними засобами регулювання економіки. Вони не здатні враховувати всієї різноманітності умов і цілей соціально-економічного розвитку країни.

З метою здійснення цінової політики держава створює спеціальну систему органів ціноутворення, до якої в Україні входять загальнодержавні, регіональні та відомчі установи. До першої групи належить Міністерство економіки України, а до другої — управління з питань цінової політики Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Діяльність Міністерства економіки у сфері ціноутворення спрямована на формування та реалізацію цінової політики в

країні, аналіз та прогнозування динаміки цін і тарифів, розробку відповідних пропозицій щодо регулювання цін та стримування інфляції, здійснення методологічного керівництва діяльністю органів управління різного рівня з питань формування цін. Конкретні повноваження Міністерства економіки щодо регулювання цін постійно скорочувалися й нині обмежуються лише встановленням оптових цін на природний газ для виробників і постачальників, тарифів на його транспортування територією України та роздрібних цін на газ для населення.

Державне регулювання цін — це політика впливу держави за допомогою законодавчих, адміністративних та кредитно-фінансових заходів на ціни з метою сприяння стабільному розвитку економічної ситуації в країні. Способи впливу держави на ціни наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Способи впливу держави на ціни та ціноутворення на товарних ринках України*

Види цін	Роль держави	Форми державного впливу
фіксована державна	ціни встановлюються державою	· державні преїскурантні ціни · «заморожування» вільних ринкових цін · фіксування монопольних цін
регульована державою	державна встановлює правила ціноутворення, суб'єкти господарювання встановлюють та затверджують ціни самостійно	· встановлення граничного рівня цін · встановлення граничних надбавок до фіксованих цін преїскуранта · встановлення граничного рівня разового підвищення ціноу · державне регулювання цін монополістів · регулювання ринкових цін шляхом встановлення цін державними підприємствами
договірна ціна	державна встановлює «правила гри» на ринку, вводячи ряд заборон на провадження нечесної ділової практики в конкурентному змаганні	· заборона горизонтального фіксування цін · заборона вертикального фіксування цін · заборона цінової дискримінації · заборона демпінгу · заборона недобросовісної цінової реклами

*Джерело: складено (автором) з використанням [1, с. 54]

Певну роботу в галузі ціноутворення проводять відомчі органи, до яких належать міністерства й відомства. Установлюючи ціни, вони, як правило, погоджують свої рішення з Міністерством економіки та деякими іншими державними організаціями (Пенсійним фондом, Національним банком). Так, Міністерство транспорту за погодженням з Мінекономіки встановлює тарифи на перевезення вантажів та пасажирів залізничним транспортом, Міністерство зв'язку — тарифи на основні послуги зв'язку, Національна комісія з питань регулювання енергетики — тарифи на електроенергію, що відпускається населенню для побутових потреб. У цілому перелік продукції, ціни на яку підлягають державному регулюванню, постійно скорочується, що свідчить про відповідну дерегуляцію цієї сфери економіки.

Державна політика цінового регулювання, безперечно, справляє певний тиск на виробників та продавців продукції. За таких умов вони змушені дотримуватися встановлених цін і відповідно зазнавати іноді навіть суттєвих втрат. Для компенсації збитків держава часто супроводжує обмеження цін наданням підприємствам фінансової допомоги, не допускаючи їхнього банкрутства на регульованих ринках.

Для прикладу, в США держава регулює 5 - 10 % цін, головним чином в галузях, де існує монополія (сільське господарство, енергетика, зв'язок). В Японії держава регулює біля 20% споживчих цін (в тому числі такі важливі, як тарифи на електроенергію , газ, залізничні послуги, вартість медичного обслуговування та освіти, ціни на рис, м'ясо, воду, молочні продукти). В Швейцарії федеральне відомство з контролю за цінами в законодавчому порядку фіксує близько 50% об'єму товарної продукції сільського господарства. Обмежене регулювання здійснюється на текстильні товари, одяг, іграшки, музичні інструменти та деякі інші товари. В дуже поодиноких випадках (загроза війни, загроза загального підвищення цін) можна напряму вплинути на ціни, тобто заморозити їх, як, наприклад, у Швеції. Проте, це має обов'язково бути передбаченим законодавством [2, с. 68].

Втручання держави в процес ціноутворення здійснюється в трьох основних формах: обмеження рівня ціни; уведення податкових платежів, що призводять до вилучення доходів у виробників та споживачів; державна підтримка цін через

дотації. Це втручання здійснюється за допомогою різноманітних методів державного регулювання цін, які можна об'єднати у дві групи: прямі й непрямі (опосередковані). Дані методи описані в табл. 2.

Пряме регулювання, як правило, переважає на початковому етапі створення ринку, коли його регулюючі здатності ще недостатньо розвинуті, або коли виникає кризова ситуація в економіці. До прямих методів належать: встановлення фіксованих (твердих) цін на найважливіші товари та послуги, застосування граничних цін або граничних коефіцієнтів їх підвищення, декларування зміни цін, заморожування (блокування) цін на певний строк, уведення граничних рівнів посередницько-збутових націнок та торговельних надбавок, дотування виробників деяких товарів, укладання договорів про ціни між підприємствами і державою тощо [3, с. 212].

Непрямі методи державного регулювання цін переважають на етапі зрілого ринку і за нормальних умов розвитку економіки, коли регулюючий потенціал ринкового механізму реалізується на повну силу. За допомогою цих методів держава регулює поведінку об'єктів, які беруть участь у процесі ціноутворення, але не диктує порядку чи способів визначення цін та їхнього рівня. Непряме регулювання досягається здебільшого за допомогою зміни рівня та диференціації ставок товарних податків, пільгового оподаткування та кредитування, ставок державного ввізного мита, граничних нормативів рентабельності тощо.

Таблиця 2

Державний регулюючий вплив*

Пряме втручання	Опосередковане втручання
Шляхом встановлення фіксованих цін і тарифів; граничних рівнів цін; граничного нормативу рентабельності та розмірів; декларування зміни ціни	забезпечується застосуванням сукупності способів і засобів; керування прибутками населення, регулюванню податків на вироблену і спожиту продукцію; субсидування та дотації з бюджету;

*Джерело: [4, с.442].

Державне регулювання цін — це засіб досягнення певних цілей державної економічної політики. Можна виділити кілька

таких найбільш типових цілей, кожній з яких відповідають певні методи державного впливу на ціноутворення.

Перша — запобігти руйнівному впливу цін на економіку. Така ціль, як правило, ставиться за переходу країни до ринкових відносин або в період відтворення ринкових відносин, зруйнованих війною чи соціально-економічними заворушеннями, коли в економіці порушено природні господарські зв'язки, бракує необхідної інфраструктури ринку, наявний гострий дефіцит споживчих товарів, високий рівень інфляції, безробіття і т. ін. За таких умов держава вдається переважно до політики прямого регулювання цін, у межах якої на найнеобхідніші види товарів та послуг встановлюються фіксовані ціни. Політику фіксованих цін неминуче доводиться доповнювати дотуванням виробників цієї продукції [5].

Друга — стримати інфляцію за допомогою політики доходів. У межах цієї політики ставиться завдання зупинити розкручування спіралі «зарплата — ціни» і знизити на цій основі інфляцію до нормального рівня. За таких умов фіксовані ціни застосовуються дуже рідко.

Третя — забезпечити доступ до товарів першої необхідності всім верствам населення незалежно від рівня їхніх грошових доходів. Така ціль може бути виправданою за умов порівняно невисокої ефективності суспільного виробництва, коли існує суперечність між високими витратами на виробництво товарів першої необхідності та низькою заробітною платою широких верств населення. Для вирішення цієї проблеми застосовується політика низьких цін на товари першої необхідності, яка реалізується через низький рівень товарних податків або через повне звільнення від податків.

Четверта — захистити внутрішній ринок від негативного впливу зовнішньої конкуренції. Внутрішні ціни в кожній країні, як правило, відрізняються від світових, що зумовлено неоднаковим рівнем витрат на виробництво та різницею в системі оподаткування. Перевищення внутрішніх цін проти світових робить вигідним імпортування іноземних товарів і, навпаки, низький рівень внутрішніх цін стимулює експорт вітчизняних товарів. Це може завдати шкоди національним підприємствам, призвести до спаду виробництва й зростання безробіття. Для запобігання таким явищам держава

використовує механізм дотування національних виробників або за допомогою звільного мита на імпорتنі товари підвищує їх ціни до необхідного рівня.

П'ята — стримати монополізм і забезпечити конкурентне середовище на ринку. Ця ціль реалізується передовсім за умов переходу до ринкових відносин. На цьому етапі, коли практично немає конкуренції, кожне підприємство поводить себе як монополіст — підвищує ціни й скорочує виробництво для того, щоб забезпечити собі необхідний рівень заробітної плати і прибутку.

Єдиним виходом з такої ситуації є запровадження державного регулювання цін і тарифів передовсім підприємств-монополістів, до складу яких входять як природні монополії, так і підприємства, що займають монополіне становище на ринку. Безпосередньо в Україні державне регулювання цін на продукцію монополіних утворень, вибір методів та встановлення термінів регулювання здійснюється Міністерством економіки, а на регіональних ринках — місцевими органами. Ці установи спільно з Антимонопольним комітетом визначають перелік регульованої продукції монополістів, до якого на загальнодержавному рівні входять найважливіші види товарів народногосподарського значення, зокрема, прокат чорних металів, мінеральні добрива для сільського господарства, синтетичні смоли і пластмаси, гірничо-шахтне обладнання тощо. На регіональному рівні до складу підприємств, що займають монополіне становище, належать як суб'єкти природних монополій (комунальні підприємства газового господарства, відділки залізниць, підприємства поштового зв'язку та телефонних послуг, комунальні підприємства водопровідно-каналізаційного господарства тощо), так і інші утворення (хлібокомбінати, підприємства міського електротранспорту, управління ритуальних послуг, метрополітен тощо). Названі недоліки значною мірою усуваються регулюванням цін на основі декларування. Декларування зміни ціни означає, що підприємство для підвищення ціни, яку регулює держава, повинно звернутися у відповідні органи на отримання дозволу на це. Тому в деяких країнах такі ціни називають «дозвільними» [6, с. 142].

Для одержання дозволу на підвищення цін підприємство готує необхідну інформацію, приділяючи особливу увагу обґрунтуванню собівартості, підвищення якої дозволяється тільки з об'єктивних причин, наприклад, у разі зростання тарифів на електроенергію, збільшення орендної плати, підвищення ставок товарних податків тощо. В Україні для декларування зміни цін підприємства подають у відповідні органи такі дані: запланований рівень ціни, калькуляцію собівартості продукції з розшифровкою подорожчання матеріальних витрат і збільшення трудозатрат, досягнутий і запланований розміри прибутку від реалізації продукції, рівень рентабельності в цілому на підприємстві та обґрунтування причин зміни ціни.

Контроль за додержанням дисципліни цін здійснюється системою спеціальних органів, зокрема Державною інспекцією з контролю за цінами Міністерства економіки України і підпорядкованими їй державними інспекціями Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. Головними завданнями інспекцій є здійснення державного контролю за дотриманням встановленого порядку затвердження й застосування цін, захист законних інтересів громадян, викорінення фактів зловживань суб'єктами підприємництва з метою одержання незаконних доходів за рахунок підвищення цін, експертиза економічного обґрунтування цін і тарифів, встановлених підприємствами та організаціями незалежно від форм власності й господарювання.

Таким чином здійснення державної цінової політики неможливе без ефективного контролю за додержанням дисципліни цін, тобто дотримання визначених нормативними актами й документами вимог щодо формування, встановлення та використання цін за умов регульованої ринкової економіки.

Процес формування цінової політики є дуже складним, багатограним і передбачає передусім неодмінний контроль за виконанням цінової стратегії і врахування всіх чинників, які можуть впливати на здійснення цього процесу.

Бібліографія

1. Артус М.М. **Формування механізму ціноутворення в умовах ринкової економіки** / М.М. Артус – Тернопіль, 2010. – 54 с.
2. Бакушевич І.В. **Дослідження впливу чинників на ціноутворення** / Бакушевич І.В, Семчишин Н.С., Тимошик М.М. // Зб. тез матеріалів другої всеукраїнської науково-практичної конференції, (Дніпропетровськ – Харків –Донецьк) – 2010. – С. 68.
3. Литвиненко Я.В. **Сучасна політика ціноутворення** : навч. посібник /Я.В. Литвиненко – К. : Вид. центр МАУП, 2010. – 212 с.
4. Шкварчук Л.О. **Ціноутворення** : підручник / Л.О. Шкварчук – К. : Кондор. – 2008. – 460с.
5. Несторишен І.В. **Проблеми ціноутворення в умовах ринку** [Електронний ресурс] / Вісник Хмельницького національного університету. Серія “Економічні науки”. Науковий журнал. – Режим доступу: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2010_5_1/121-125.pdf
6. Тормоса Ю.Г. **Ціни і цінова політика** : навч.-метод. Посібник / Ю.Г.Тормоса – К. : Вид. центр КНЕУ, 2009. – 422 с.

Рецензент: д.е.н., професор Павлов В.І.

УДК 504:658(477)

С. А. ЯКИМЧУК

СИСТЕМА ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УКРАЇНІ

Розглянуто поняття екологічного менеджменту, його об'єкт та суб'єкт. Визначено механізм та основні інструменти екологічного менеджменту.

The concept of environmental management, its object and subject. The mechanism and basic instrument thou environmental management.

Ключові слова: навколишнє природне середовище, екологічний менеджмент, інструменти екологічного менеджменту, законодавство про екологічний менеджмент.

© Якимчук С. А. - аспірант Національного університету водного господарства та природокористування